

КЛАСИЧНІ МОВИ. ОКРЕМІ ІНДОЄВРОПЕЙСЬКІ МОВИ

УДК 811.112.2+811.14'06]¹

Смирнова М. С.

Маріупольський державний університет

Канна В. Ю.

Маріупольський державний університет

Коваль В. В.

Маріупольський державний університет

ОБРАЗНИЙ СКЛАДНИК КОНЦЕПТУ ДЕРЕВО В МІФОЛОГІЧНИХ ТЕКСТАХ У НОВОГРЕЦЬКІЙ МОВІ

У статті проаналізовано особливості вербалізації образного складника концепту ДЕРЕВО. Аналіз проводився на матеріалі циклу міфів про кипарис новогрецькою мовою. Встановлено, що досліджуваний концепт переважно вербалізується лексемами «дуб», «гай», «роща», «деревина», «кипарис», «дерево». Лексема «дуб» характеризується прикметниками на позначення величавості, давності та мудрості. Лексема «кипарис» пов'язана зі скорботою й трауром, символізує відродження та життя після смерті, а також має глибинну християнську символіку.

Ключові слова: концептологія, міфологічні тексти, дерево, новогрецька мова.

Постановка проблеми. Дерево в грецькій лінгвокультурі порівнюють із джерелом життя, натхнення й творіння. Йому поклонялися через його різноманітні вираження як точку відліку в просторі, що означає центр або початок усього на світі. Хоча є багато різноманітних видів і назв (дерево – це Дерево Богів, Дерево Боже, Дерево Життя тощо), проте сутність його символізму залишається незмінною. Паралелі між богами й деревами – це дуже поширена практика в античній міфології. Наприклад, Аттис порівнювався з ялиною, Осіріс – з кедром, Зевс – з дубом, Аполлон – з лавром. Дерево в широкому сенсі символізує життя в нескінченності, зростання, поширення, відтворення та переродження. Також дерево в античній міфології символізує безсмертя.

Грецький історик і вчений Т. Папангеліс пише про дерево так: «Το δέντρο είναι από τα βασικά σύμβολα της παράδοσης. Συχνά δεν καθορίζεται, μερικοί, όμως, λαοί, επιλέγουν ένα είδος δέντρου για να συμβολίσει όλες τις γενικές ιδιότητες του κατά τρόπο μοναδικό» – «Дерево є одним із ключових

символів традиції. Деякі народи вибирають певний тип дерева, щоб унікально символізувати всі його загальні властивості» [1, с. 76].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Уперше ДЕРЕВО як образ було проаналізовано в другій половині ХХ століття міфологами В. В. Івановим і В. Н. Топоровим [3]. Концепт ДЕРЕВО був об'єктом дослідження таких науковців, як Д. Ісрафілова, С. Тасуєва, Н. Красс. Вони досліджували цей концепт у лексико-фразеологічній семантиці російської мови на матеріалі фольклору й поезії, а також як засіб вираження мовної дійсності на матеріалі татарської мови.

Проте сьогодні у вітчизняних наукових працях аналіз вербалізацій концепту в міфологічних текстах на матеріалі новогрецької мови відсутній. Крім того, актуальність дослідження підсилюється зростаючим інтересом лінгвістів до вивчення мовних явищ, що відображають національну специфіку етносу.

Постановка завдання. У статті ми пропонуємо розглянути образний складник концепту ДЕРЕВО в новогрецькій мові.

Об'єктом дослідження є концепт ДЕРЕВО.

Предметом є мовні засоби вербалізації концепту ДЕРЕВО на матеріалі новогрецької мови в міфологічних текстах.

Виклад основного матеріалу. Перейдемо до розгляду вербалізацій образного складника концепту ДЕРЕВО на матеріалі грецького міфу про Кипариса.

Так само, як і в англійській та німецькій мові, концепт ДЕРЕВО може виступати образом могутності й величавості, мудрості та старовини. Проте з'являється новий відтінок значення – скорбота й траур, чого не було в скандинавській міфології. Пропонуємо також розділити дослідження на *семантичні аспекти*, щоб чіткіше проаналізувати вербалізацію концепту ДЕРЕВО та визначити, які образи при цьому втілює цей концепт.

1. ДЕРЕВО як «могутність», «величавість», «сила».

«Οι Νύμφες που την κρέμασαν ανάμεσα στις φυλλωσιές μιας τεράστιας βελανιδιάς» – «Німфи сиділи між листям *величезного дуба*» [7].

У цьому прикладі концепт вербалізується лексемою «дуб» та характеризується прикметником «величезний». Справді, дуб найчастіше характеризується як щось могутнє, велике, а також старе (проте мудре) [2, с. 61]. У германських міфах ми спостерігали таку ж традицію.

«*Το αγαπημένο δέντρο της θεάς; Καλά λοιπόν!*» – «*Улюблене дерево богині? Добре тоді!*»

У нашому прикладі йдеться про кипарис. Концепт ДЕРЕВО вербалізується лексемою «кипарис» та позначається прикметником «улюблене». Як бачимо, до дерева ставляться з пошаною, кипарис вважається улюбленим деревом богині. Із цього можна зробити висновок, що кипарис вважався священним деревом, як, наприклад, ясеня і дуб у германських міфах. Це явище ми спостерігали раніше.

«Κοιλάς ήτο έκ πευκών, καί δασεία έξ οξείας και κυπαρίσσου τουνομα Γαργαφία, τής εύζώνου Αρτέμιδος ιερά».	«Був там дол, що сосною та гострим поріс <i>кипарисом</i> , Звався Гаргафією він, – підперзаний <i>гай (роща)</i> Діани».
--	---

Концепт ДЕРЕВО тут вербалізується лексемою «кипарис», а також «гай». «Роща» (або «гай») у нашому прикладі використовується з позитивним відтінком.

«Η σκιά ήρθε σε εκείνο τον τόπο: υπήρχε ένα δέντρο της Χαϊωνίας, Το άλσος είναι η αδερφή της Ηλιανής και η δρυς ανεβαίνει στον ουρανό».	«Тінь в те місце прийшла: там <i>Хаона дерево</i> було, Роща сестри Геліад, і <i>дуб, що вознісся в небо</i> ».
--	---

«Дуб, що вознісся в небо» – такою лексемою вербалізується концепт ДЕРЕВО в наведеному вище прикладі. Тобто дуб тут змальовується високим (величезним), і це цілком відповідає його характеристикам, зазначеним у відомих тлумачних словниках.

«*Η δρυς σε αυτό το άλσος στάθηκε, με ένα μακρύ στέλεχος, τεράστια*». – «*Дуб величезний з довголітнім стволом в тій році стояв*».

У цьому прикладі концепт ДЕРЕВО також вербалізується лексемою «дуб» і характеризується прикметником «величезний». При цьому ми чітко можемо провести паралель із германською міфологією, де «дуб» також описувався в міфі як «величезне», «могутнє» дерево [5, с. 309].

«*Η δρυς έτρεξε και ένας γκρίνια έβγαλε το δέντρο της θεάς*». – «*Здрігнувся дуб, і стогін вимовило древо богині*».

Наведений приклад демонструє, що концепт ДЕРЕВО знову вербалізується лексемою «дуб». Дуб далі характеризується як «дерево богині». «Дерево» є архаїчною формою вираження лексеми «дерево». Така ж тенденція спостерігалася під час вербалізації концепту ДЕРЕВО в германській міфології, зокрема в міфі про Дерево Ігдрасіль.

2. ДЕРЕВО як образ скорботи, трауру, печалі.

«Με το στέμμα ενός κολλητού έξω ήρθε η τρίχα του πεύκου, – Η Μητέρα των Θεών τους αγαπάει, από τη στιγμή που ο Άττης Κυβέλεν Ο άνδρας εδώ για να σταματήσει, στον κορμό ήταν από πεύκο».	«З кроною, що стирчить, прийшли з <i>підібраним волоссям сосни</i> , – <i>Любить їх Матір богів, бо колись Атіс</i> Людиною тут бути <i>перестав, та в стовбур був заточений сосновий</i> ».
--	--

Концепт ДЕРЕВО в наведеному прикладі вербалізується лексемою «сосни», що також може стосуватися кипариса. Кипарис вважається священним деревом, оскільки в нього був заточений хлопець, який під час полювання вбив свого улюбленого звіра – оленя. Проте з того часу кипарис асоціюється з трауром і печаллю. Надалі лексема, що вербалізує концепт ДЕРЕВО, має тільки відтінок болю й суму [4, с. 508]. Кипарис символізує скорботу та траур.

«Κυπαρίσσι όλα γκρίνια! Και ως δόρο είναι ο τελευταίος Προσευχήσου από τον Υψίστη – για να μπορεί να κλαίει για αιώνες».	« <i>Кипарис все стогне!</i> І в дар він останній Молить у всевишніх – щоб міг проплакати він цілу вічність».
--	---

Кипарис у майже всіх наведених прикладах – це ім'я хлопця, а потім уже назва дерева. Дієслово «стогне» («γκρίνια») має ознаку печалі, сумування та болю.

Цікаво зауважити, що християнство, яке досить негативно ставиться до всього, що слугує символом язичницьких вірувань, дуже прихильно поставилося до кипариса. Вважається, що кипарис став фундаментом під час спорудження першого християнського храму.

Оскільки кипарис часто зображувався на картинах раю, його висаджували біля християнських могил як символ надії на потойбічне життя та відтворювали на саркофагах, незважаючи на те, що раніше багато ідолів, виготовлених із дерева, були розбиті. Наприклад, на Емблемі на міді В. Х. фон Хохберга (1675 р.) зазначалося:

«Кипарисова деревина стійка і збережена.

І, здається, самому часу невідладна.

Хто Духом Божим до смерті підготовлений,

Той до вічного життя мудро спрямований».

Окрім скорботи й трауру, кипарис також став символізувати відродження та життя після смерті. Ми можемо провести паралель із ясенем у германській міфології, оскільки ясень Ігдрасіль символізував вічне життя (або ж переродження). Отже, ми можемо чітко побачити деякі спільні риси.

«Οι πλατάνες, η μυρτιά και η έλατα μεγάλωσαν καταπληκτικά στην κοιλάδα, τα λειόπανα κυπαρίσσια στέκονταν σαν σκούρα βέλη και το πράσινο γρασίδι ήταν γεμάτο λουλούδια». – «Пишино розрослися в долині платани, мирти та смереки, немов темні стріли височіли на ній стрункі кипариси, а зелена трава рясніла квітами».

Тут ми спостерігаємо, що лексема «кипариси» порівнюється з «темними стрілами», тобто несе в собі негативний відтінок смутку й невизначеності (темрява). Це підтверджує його основне значення для багатьох народів світу – темряву, смуток.

3. ДЕРЕВО як образ величавості, висоти, стрункості.

У наведених нижче прикладах ми спостерігаємо різносторонню вербалізацію концепту ДЕРЕВО такими лексемами, як «кипарис», «платан», «сосна», «ялина». Лексеми з компонентом «кипарис» характеризуються прикметниками «стрункий».

«Ο νεαρός άνδρας μετατράπηκε σε δέντρο. Οι μπούκλες του έγιναν σκούρες πράσινες βελόνες, το σώμα του φορούσε φλοιό. Στέκεψε ένα λεπτό

κυπαρίσσι πριν από τον Απόλλωνα. ως βέλος, η κορυφή της πήγε στον ουρανό». – «Юнак перетворився на **дерево**. Кудрі його стали темно-зеленою хвою, тіло його одягла кора. **Струнким деревом кипарисом** постав він перед Аполлоном; як стріла, сягала його вершина неба».

У цьому прикладі ми бачимо, що концепт ДЕРЕВО знов-таки вербалізується лексемою «кипарис», що цілком зрозуміло. Лексема характеризується прикметником «стрункий», що траплятиметься й далі. Справді, часто про чоловіка говорять, що він «стрункий, наче кипарис».

«Δαμάσκηνο, λεύκες κυπαρίσσια και πλατάνια, πεύκα και έλατα γεμάτο γύρω και ακούει τον τραγουδιστή δεν υπήρχε ούτε ένα κλαδί, ούτε ένα φύλλο τους έτρεξε». – «Дуб і тополя, **стрункі кипариси** та широколисті платани, сосни та ялини товпилися навколо і слухали співака; жодна гілка, жоден лист не тремтів на них».

У цьому прикладі концепт ДЕРЕВО також вербалізується лексемою «деревина» – «**το ξύλο**» [6, с. 288]. Проте вербалізація такою лексемою в нашому міфі – явище незвичне та нечасте, порівняймо: «**Εδώ το πεύκο έχει γίνει μαλακό, το ξύλο γίνεται το σώμα**». – «Тут м'якішою стала **сосна**, стає тілом **деревина**».

До того ж у цьому прикладі концепт ДЕРЕВО вербалізується ще й лексемою «сосна» (що також має багато спільного з германською міфологією).

Висновки і пропозиції. Таким чином, розглянувши шляхи вербалізації концепту ДЕРЕВО в міфологічних текстах новогрецькою мовою, бачимо, що досліджуваний нами концепт вербалізується переважно лексемами «дуб», «гай», «роща», «деревина», «кипарис», «дерево». Лексема «дуб» характеризується прикметниками на позначення величавості, давності та мудрості. Лексема «кипарис», з одного боку, пов'язана зі скорботою та трауром, а з іншого – символізує відродження та життя після смерті, має глибоку християнську семантику.

Перспективою нашого дослідження є лінгвокультурне та перекладацьке зіставлення вербалізаторів концепту ДЕРЕВО на матеріалі міфологічних текстів новогрецької, германських і слов'янських мов.

Список літератури:

1. Кессиди Ф. Х. От мифа к логосу: становление греческой философии. Москва : Мысль, 1972. 312 с.
2. Куценко-Лада Г. В. Генеалогія свідомості в горизонті міфу. *Научные труды SWorld*. Одесса : КУПРИЕНКО, 2013. Вып. 2. Т. 24. С. 60–68.
3. Топоров В. Н. Исследования по этимологии и семантике : в 2 т. Москва : Языки славянской культуры, 2004. Т. 1 : Теория и некоторые частные ее приложения. 816 с.
4. Μπαμπινιώτης Γ. Ετυμολογικό λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας. Αθήνα : ΕΠΕ «Κέντρο Λεξικολογίας», 2008. 1263 σ.
5. Μπαμπινιώτης Γ. Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας. Αθήνα : ΕΠΕ «Κέντρο Λεξικολογίας», 1998. 2064 σ.
6. Κριαράς Ε. Λεξικό της Σύγχρονης Ελληνικής Δημοτικής Γλώσσας. Αθήνα : Εκδοτική Αθηνών, 2008. 1587 σ.
7. Кун М. А. Легенди і міфи Стародавньої Греції. Київ : ВЦ «Академія», 2002. 448 с.

**ОБРАЗНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ КОНЦЕПТА ДЕРЕВО
В МИФОЛОГИЧЕСКИХ ТЕКСТАХ В НОВОГРЕЧЕСКОМ ЯЗЫКЕ**

В статье проанализированы особенности вербализации образной составляющей концепта ДЕРЕВО. Анализ проводился на материале цикла мифов о кипарисе на новогреческом языке. Установлено, что исследуемый концепт преимущественно вербализируется лексемами «дуб», «роща», «древесина», «кипарис», «лес», «дерево». Лексема «дуб» характеризуется прилагательными для обозначения величавости, давности и мудрости. Лексема «кипарис» связана со скорбью и трауром, символизирует возрождение и жизнь после смерти, а также имеет глубинную христианскую символику.

Ключевые слова: концептология, мифологические тексты, дерево, новогреческий язык.

**THE FIGURATIVE CONSTITUENT OF THE CONCEPT TREE
IN GREEK MYTHOLOGICAL TEXTS**

The authors study the features of the verbalization of the figurative constituent of the concept TREE. The analysis was based on the cycle of myths about cypress in modern Greek. The concept under study is predominantly verbalized by the following lexemes “oak”, “copse”, “grove”, “wood”, “cypress”, “forest”. The lexeme “oak” is characterized by adjectives to denote majesty, limitation and wisdom. The lexeme “cypress” is associated with sorrow and mourning, symbolizes rebirth and life after death, and is also of deep Christian symbolism.

Key words: conceptology, mythological texts, tree, modern Greek.